

Muistamisen kulttuurit ja historian käyttö: Johdatus teemaan ja Tiina Kinnusen tutkimustyöhön

Historiantutkijan työhön kuuluu niin menneisyyden rekonstruointi kuin sen pohtiminen, mikä on historian merkitys ja käyttötarkoitus nykyhetken yhteiskunnassa. Näitä kahta tehtävää on käytännössä mahdoton erottaa toisistaan, sillä menneisyyttä kuvatessaan tutkija osallistuu vallitsevien historiakuvien ja -käsitysten rakentamiseen muun muassa aihevalinnoillaan, rajauksillaan, käsittelytavoillaan ja tulkinnoillaan. Tässä laajassa mielessä ymmärrettynä historia on aina poliittista; siihen liittyy valintoja ja vallankäyttöä suhteessa siihen, mitä menneisyydestä nostetaan esiin tämän päivän keskusteluun ja miten se perustellaan ja esitetään.

Historioitsijat eivät kuitenkaan ole yksin määrittämässä kuvaa menneisyydestä, eikä ammatikseen historiaa tutkivien yliopistoihmisten asema usein ole edes keskeinen tässä työssä. Menneisyyttä tulkitsevat ja sitä käyttävät omiin päämääriinsä niin valtaapitävät poliitikot kuin vallan haastajatkin. Sekä oma- ja perhekohtaisen muistin että kulttuurisen ja kollektiivisen muistamisen kautta tavalliset ihmiset ja ihmisyhteisöt käyttävät menneisyyttä nykyhetken ymmärryksen, identiteetin ja oman tulevaisuutensa hahmotelun välineenä. Akateeminen historiankirjoitus voi ajoittain tarjota kriittisiä virikkeitä näihin prosesseihin muun muassa nostamalla esiin heikosti tunnettuja aiheita tai purkamalla myyteiksi muuttuneita käsityksiä, mutta usein ainekset historian juhla- ja arkikäyttöön tulevat muualta: ylijarjaisesta populaarikulttuurista, perhemuistoista, julkisista puheenvuoroista ja kansallisista merkkitapahtumista.

Toisaalta historiantutkijat ovat valinnoillaan myös määritelleet sitä, mikä on tallentamisen ja muistamisen arvoista. Esimerkiksi Suomen historian kirjoittajat loivat 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella myytin yhden kulttuurin Suomesta ja häivyttivät näkyvistä moninaisuutta, kuten etnisiä ja kulttuurisia vähemmistöjä (Tervonen 2014). Myytti yhtenäisestä selviytyjäkansasta siirtyi myös koulujen historianopetukseen ja lukuisten ikäluokkien historiatietoisuuteen (Ahonen 2017). Erilaisten vähemmistöjen, kuten saamelaisten, romanien, tataarien, juutalaisten, ruotsin- tai venäjänkielis-

ten tai Suomeen saapuneiden maahanmuuttajien ja pakolaisten kannalta tämä tarkoittaa, että näiden ryhmien edustajat eivät välttämättä edelleenkään löydä itseään ”yhteisen Suomen” historian esityksistä. Samankaltainen häivyttäminen koski pitkään myös naisten historiaa.

Tämä teemanumero on huomionosoitus Suomen ja Pohjois-Euroopan historian professori Tiina Kinnuselle, jonka työssä kaikki yllä mainitut teemat ovat olleet keskeisiä. Tiinan tutkimuksille feminismiin ja naisasialiikkeen historiasta, toisen maailmansodan sosiaali- ja kulttuurihistoriasta sekä historiankirjoituksen ja historiakulttuurin historiasta on kaikille ollut leimallista refleksiivinen ote, jossa menneisyyttä ei ymmärretä vain menneisyytenä, vaan monitasoisesti nykyisyydessä läsnäolevana ilmiönä. Tiinan historiakäsityksessä toimijoita eivät ole vain akateemiset tieteenharjoittajat vaan myös kirjailijat, elokuvissa kävijät, muistelijat, lapset, vähemmistöjen edustajat ja monet muut ihmisryhmät, jotka aktiivisesti tai passiivisesti osallistuvat historian käyttöön ja muistokulttuurien rakentamiseen.

Naistoimijoiden, naisliikkeen ja naisten kirjoittaman historiantutkimuksen historia

Nais- ja sukupuolihistorialla on alusta saakka ollut keskeinen paikka Tiina Kinnusen tutkimustoiminnassa, ja hän kuuluu alan johtaviin edustajiin Suomessa. Tiina on kartoittanut naistoimijoiden verkostoja ja tutkinut naisten toimijuutta muun muassa henkilökeskeisen tutkimuksen ja biografian keinoin. Väitöskirja ruotsalaisen Ellen Keyn vastaanotosta ja vaikutuksesta saksalaisen naisliikkeen parissa oli suunnattu ensisijaisesti saksankieliselle tutkijayhteisölle (2000). Keyn yhteiskunnalliset näkemykset olivat vilkkaan kansainvälisen keskustelun ja kiistojen kohteena – kiistojen, joilla muun muassa määritettiin naisliikkeen identiteettiä ja suuntaa. Tiinan Key-tutkimukset huomioivat aatehistorian emotionaaliset ulottuvuudet jo ennen tunteiden historian tutkimuksen nousua Suomessa. Tiinan henkilöhistoriallisille tutkimuksille on luonteenomaista yksilöiden kontekstualisoiminen osaksi erilaisia verkostoja, olivat ne sitten suku- ja perheverkostoja tai yhteiskunnallisia liikkeitä. Näissä verkostoissa liikkuvat niin tieto kuin tunteetkin, mikä ei estä niistä olemasta myös valtaverkostoja. Paribiografian mahdollisuuksia Tiina on hahmotellut tutkimalla rinnakkain ”taistelevia sisaria” Ellen Keytä ja Alexandra Gripenbergiä.

Biografia on kiehtonut Tiinaa paitsi lähestymistapana myös historiallisen tutkimuksen kohteena ja historiakulttuurin muotona. Biografiat olivat tärkeä osa varhaisen naisliikkeen identiteetin rakentamista ja historia- ja muistokulttuuria. Naisliikkeessä tiedostettiin, että historia voi – Alexandra Gripenbergin sanoin – toimia ”herätyksenä naisasian suurempaan harrastukseen”. 1900-luvun taitteessa naisliikkeen esimerkillisiä hahmoja esiteltiin lukijoille usein pienoiselämäkertojen kautta. Niiden avulla rakennettiin emansipoituneen suomalaisen naisen julkista persoonaa, esiteltiin uusia toimintamalleja ja havainnollistettiin naisten kasvavia toimintamahdollisuuksia tieteen, taiteen ja muun julkisen toiminnan alueella.

Naiset ovat luonnollisesti tuottaneet historiantutkimusta ja osallistuneet historiakulttuurin rakentamiseen muutenkin kuin elämäkertureina. Tiina Kinnusen yhdessä Elina Kataisen, Eva Packalénin ja Saara Tuomaalan kanssa toimittama teos *Oma pöytä. Naiset historiankirjoittajina Suomessa* (2005) täydensi merkittäväällä tavalla suomalaisen historiankirjoituksen historiaa. Se muistutti historiankirjoituksen kentän moniäänisyydestä ja siitä, että akateeminen historiankirjoitus kattoi vain osan tästä kentästä. Monet naiset kirjoittivat historiaa akateemisen yhteisön ulkopuolella tai sen laitamilla. Usein historian kirjoittaminen edellytti heiltä luovimista työn ja perhevelvollisuuksien välillä, kenties omasta huoneesta haaveillen, mutta usein omaan pöytään tai pöydännurkkaan tyytyen. *Oma pöytä* ei unohda myöskään varhaisia naispuolisia historioitsijoita, jotka toimivat akateemisen maailman sisällä, mutta osin erilaisten ehtojen mukaan kuin miespuoliset kollegansa.

Naisia suomalaisen historioitsijayhteisön osana tarkastellaan myös Tiinan yhdessä Irma Sulkusen kanssa kirjoittamassa Suomen Historiallisen Seuran historiateoksen (2019) osuudessa, joka käsittelee seuran jäsenistöä. Se nostaa esiin tutkijayhteisön sisäisiä hierarkioita ja sisäistä ja ulkoista rajanvetoa, myös sukupuolen suuntaan. Vuonna 1875 perustettu seura sai ensimmäisen naispuolisen puheenjohtajansa, ”esimiehensä”, Lolo Krusius-Ahrenbergin vuonna 1957 (Tiina Kinnunen itse toimi tässä tehtävässä kuusikymmentä vuotta myöhemmin, vuosina 2016–2017). Tiinan tutkimusotteelle luonteenomainen refleksiivisyys ja erilaisten ajallisten kerrostumien yhdistäminen näkyy selvästi näissä tutkimuksissa, joissa naispuolinen historiantutkija kirjoittaa menneisyyden naisista kirjoittamassa menneisyyden naisista. Tällainen kolmiulotteinen shakki voisi saada vähäisemmän tutkijan tiputtamaan nappulansa, mutta Tiinan analyttinen ja omasta positiosta tietoinen ote pitää myös hänen liikkuaan eri ajallisten kerrostumien välillä.

Sota, lotat ja muistamisen kulttuurit

Tiina Kinnunen oli 2000-luvun alkupuolella keskeisessä roolissa niin sanotun ”uuden sotahistorian” nousussa. Tiinan johdolla järjestettiin syksyllä 2005 tutkijatapaaminen, jonka pohjalta ilmestyi seuraavana vuonna toimitettu teos *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta* (2006). Kirja pyrki haastamaan aiempaa sotahistoriallista tutkimusta etenkin kulttuurihistoriallisesta näkökulmasta käsin, mutta samalla myös luomaan uusia keskusteluyhteyksiä sotaa tarkastelevien tutkijoiden välille. Monet kirjan kirjoittajista olivat väitöstutkijoita, joiden myöhemmät tutkimukset ovat vakiinnuttaneet sodan sosiaali- ja kulttuurihistoriallisen tarkastelun asemaa suomalaisessa tutkimuskentässä. Tiinan pyrkimys työskennellä nuorten, vasta uransa alkuvaiheessa olevien tutkijoiden kanssa näkyy vahvasti hänen muussakin tutkimustoiminnassaan. Tiinalla oli muun muassa tärkeä kannustava ja kokoava rooli kriittisen miestutkimuksen tulossa suomalaisen historiantutkimuksen kentälle, mikä ilmeni vahvasti myös *Ihminen sodassa* -artikkelikokoelman aiheissa.

Eräs tärkeä piirre Tiinan työssä on ollut ymmärtää ”suomalaisten” tutkimusaiheiden kansainvälinen merkitys ja toisaalta ulkomaisten virikkeiden tuominen suomalaiseen keskusteluun. Yhtenä osoituksena tästä on toimitettu teos *Finland in World War II: History, Memory, Interpretations* (2012). Kirjan alkuunpanijana Tiina kokosi yhteen laajan joukon kirjoittajia, jotka käsittelivät Suomea toisessa maailmansodassa niin kansainvälisessä kontekstissaan kuin kansallisessa erityislaatuudessaan. Vaikka kirjassa ovat vahvasti esillä sotahistorian uudemmat aihepiirit – muun muassa arjen ja kotirintaman historia, sotilaiden kokemukset, terveys- ja sosiaalipolitiikka sekä sodan muistaminen –, käsitellään artikkeleissa kattavasti myös politiikkaa, diplomatiata, strategiaa ja sodankäyntiä.

Molemmissa teoksissa *Ihminen sodassa ja Finland in World War II* Tiinan omat tutkimusartikkelit käsittelivät sodan muistamista. Erityisesti Lotta Svärd -järjestön jäsenten sodanjälkeinen historia on ollut Tiinalle läheinen teema. Hän on kirjoittanut sekä aiheen kokonaisesityksen *Kiitetyt ja parjatut. Lotat sotien jälkeen* (2006) että joukon erillisartikkeleita, joissa hän on tarkastellut lottien muuttuvaa asemaa häväistyistä tappion symboleista juhlituiksi kansallissankareiksi sodan suomalaisessa muistokulttuurissa. Aiheessa ovat yhdistyneet useat Tiinalle tärkeät näkökulmat: naishistoria, muistitietotutkimus, kokemushistoria, nationalismitutkimus, sotahistoria, historian

käyttö ja poliittisuus sekä elokuvien ja kaunokirjallisuuden hyödyntäminen tutkimuksen lähteenä.

Kansainvälisesti Tiina on kirjoittanut lotista erityisesti saksalaiselle tutkijayleisölle, jolle ajatus sodan jälkeen ”fasistiseksi” leimatun järjestön merkittävästä asemasta sodan muistokulttuurissa on lähtökohtaisesti vieras. Tiinan tutkijantyössä näkyy selvästi pyrkimys korostaa ”pienten maiden” historioiden merkitystä, kun pyritään hahmottamaan eurooppalaisia historia- ja muistokulttuureita. Vaikka toisen maailmansodan kokemus ja muisto ymmärretään edelleen yhteisen eurooppalaisen identiteetin ja integraation lähtökohtana, Tiinankin tutkimustyö osoittaa, miten vaikeaa on muodostaa yhtä käsitystä siitä, mitä tämä muisto eri puolilla Eurooppaa tarkoittaa ja mitä johtopäätöksiä siitä vedetään. Esimerkiksi Suomessa holokausti ei suinkaan ole ollut päällimmäisin asia toisen maailmansodan muistokulttuurissa; vastaavasti Baltian maissa sekä Neuvostoliiton vaikutuspiiriin jääneessä itäisessä Keski-Euroopassa sotaa ja sen seurauksia on ollut mahdoton muistaa vain voittona fasismista. Suomalaisten suhde toiseen maailmansotaan eroaa puolestaan jyrkästi muista Pohjoismaista.

Muistokulttuurissa rakentuva identiteetti

Tiina Kinnunen on paitsi tutkinut ja opettanut myös osallistunut aktiivisesti tieteellisen tutkimuksen ja tieteellisen tiedon välittämiseen ja hyödyntämiseen yhteisöjen historiallisen muistin rakentamisessa.

Tieteellisen tiedon popularisoinnissa ja suuren yleisön historiakuvan rakentumisessa museoilla ja näyttelyillä on keskeinen merkitys. Lottien Suomi-tutkimusprojektissa (1999–2009) Tiina yhdessä muiden tutkijoiden kanssa kirjoitti näkyväksi suomalaisten lottien historiaa järjestön omista lähtökohdista, ei ensisijaisesti puolustusvoimille tai suojeluskunnille alisteisena instituutiona. Hän rakensi tutkimustyöhönsä perustuen yhdessä virolaisen kollegansa kanssa Suomen Lottien ja Viron Naiskodukaitse -järjestön historiaa esittelevän ja molemmissa maissa kiertäneen näyttelyn (2006–2008). Suurta kiinnostusta herättänyt lottanäyttely oli esillä Viron lisäksi myös Saksassa (2007–2008). Keskeisen naisten maanpuolustusjärjestön historiahanke osoitti, ettei naisten kokemuksia voi ohittaa aiemmin maskuliiniseksi mielletyissä sotahistoriassa, vaan miessukupuolen itseoikeutettu asema niin tutkimuksen tekijänä kuin sen kohteenakin oli aiheellista kyseenalaistaa.

Uuden sotahistorian aikaansaama paradigman muutos heijastui historiallisten tapahtumien representaatioon museoissa. Mikkeliin avattiin uusi, toisen maailmansodan historiaan keskittynyt Sodan ja rauhan keskus Muisti vuonna 2021. Tiedekeskuksen suunnittelu alkoi vuonna 2015, jolloin kutsuttiin koolle erityisesti sotahistorian tutkimuksessa ansioituneista tutkijoista koostunut asiantuntijatyöryhmä. Työryhmän puheenjohtajana toimi Tiina Kinnunen, joka sittemmin johti myös Muistin tieteellistä neuvottelukuntaa sen ensimmäisenä puheenjohtajana. Nimenä Sodan ja rauhan keskus Muisti osoittaa, kuinka poliittisen ja sotilaallisen johdon toimiin sekä sotatapahtumiin keskittynyt sotahistoria oli täydentynyt uusilla, sodan sosiaali- ja kulttuurihistoriasta ponnistavilla tulkinnoilla. Keskuksen luonne on korostanut sotakokemusten moninaisuutta ja moniäänisyyttä – sekä muistin ja muistamisen merkitystä historian tulkinnassa ja tutkimuksessa.

Yhteisön kollektiivinen muisti rakentuu yksittäisistä muistoista ja niiden tulkinnoista, ja ne voivat olla yhteisiä, erilaisia tai jopa keskenään kilpailevia. Historian käyttö tulkintojen vahvistamisessa tai kumoamisessa voi palvella niin yhteisön yhteisyyttä kuin sen polarisaatiotakin. *Kansalaisten Eurooppa (European Europe for Citizens, EFC)* on Euroopan Unionin ohjelma, jonka tavoite on kasvattaa unionin kansalaisten yhteisyyttä lisäämällä tietoisuutta unionin muistiperinnöstä, yhteisestä historiasta ja yhteisistä arvoista. Sen keskeinen oivallus on, että vaikka yhtä Euroopan historiaa ei voida kertoa, lukuisia pieniä tarinoita voidaan, ja niistä kutoutuu monimuotoinen mutta yhteinen Euroopan historia.

Vuosina 2020–2023 Oulun yliopiston tutkijat osallistuivat Tiinan johdolla EFC-ohjelmasta rahoitettuun projektiin *StadtRäume – Stadtentwicklung in der "Zwischenkriegszeit" in Europa* (Urban Spaces – Urban Development in the Interwar Period in Europe), jonka tavoitteena oli pohtia ja kehittää monimuotoista eurooppalaista identiteettiä, ”eurooppalaisuutta”. Eurooppalaisuuden ilmenemistä tarkasteltiin kaupunkihistorian näkökulmasta, paikallisten erityispiirteiden mutta toisaalta jaettujen kokemusten kautta. Projektin erityinen ansio oli, että se toi yhteen historian ammattilaiset ja harrastajat sekä edisti siten historiaa koskevan tiedon demokratisoitumista.

Historia on tieteenä altis väärinkäytöksille, ja kamppailu siitä, kenen muistot ja menneisyys hyväksytään, on ollut jatkuvaa. Juuri nyt historian käyttö ja muistin politiikka ovat ajankohtaisia ja kärjistyneitä kysymyksiä. Tutkitun tiedon tuottaminen ja julkaiseminen on entistä tärkeämpää valeuutisten ja

disinformaation vallatessa alaa julkisessa keskustelussa. Tieteellisen tiedon vastuunkantajia tarvitaan.

Teemanumeron sisältö

Teemanumeron artikkelit ja esseet käsittelevät historiakulttuuria, muistamisen kulttuureja ja historian käyttöä poliittisena välineenä 1900-luvun alusta 2020-luvulle niin Suomessa, Virossa, Venäjällä, Britanniassa kuin EU:n ”yhteisessä Euroopassakin”.

Ilona Pikkanen analysoi artikkelissaan Kasimir Leinon vuonna 1901 ilmestynyttä näytelmää *Jaakko Ilkka ja Klaus Fleming* sekä sen teatteriesityksiä aikansa historiakulttuurin ilmentymänä. Leinon historiallinen fiktio toimi väylänä sortokausien politiikan kritisointiin, jota sensuuri kovin ottein kontrolloi. Kirjallisuus- ja teatteriarvostelut laajenivat ”kaikukammiksi”, jossa kertomusta luettiin varovaisesti mutta aikalaisten kyllä ymmärtämällä tavalla Suomen poliittisen tilanteen kautta. Kymmentuntisen näytelmän katsominen oli yleisöltäkin melkoinen kulttuurinen ja ehkä myös poliittinen demonstraatio. Leinon *Jaakko Ilkka* oli perustuslaillinen kapinallinen, joka kelpasi niin suomenkielisen oikeiston esikuvaksi kuin sosialistienkin luokkataistelukuvastoon.

Suomen Teiniliiton historiakuvan muotoutumista ja muistamisen tapoja problematisoivat Essi Jouhki, Liisa Lalu ja Ville Soimetsä. Vaikka liitto toimi yli 40 vuotta, mielikuvia siitä ovat hallinneet 1970-luvun puoluepolitisoituminen ja miespuolisten aktiivien valtataistelut. Aktiivien haastatteluja ja kirjoituskeruuta hyödyntäen tutkijat katsovat kivettyneen historiakuvan ohi ja osoittavat, että teiniliittolaiset itse kokivat toiminnan monipuolisempaan kuin kärjistyksiä korostava jälkimmäinen antaisi ymmärtää. Liitossa oli kiistatta miesten johtoasemaa tukeneita rakenteita ja käytänteitä, samoin mielikuvien tasa-arvoa, mutta myös yhteisöllistä ilmapiiriä, jossa tytöt ja naiset löysivät yhteiskunnallisen aktiivisuuden keinoja. Puoluepolitisoituminen ja vastakkainasettelut on puolestaan usein nähty syynä Teiniliiton hiipumiseen, mutta entiset aktiivit muistelevat myös keskinäistä dialogia, vaikka ideologiset erot olivat selvät. Toiset puolestaan väsyivät kahnauksiin. Peruskoulu-uudistuksellakin oli merkittävä roolinsa koululaispolitiikan ja Teiniliiton romahduksessa.

Uudelleen itsenäistyneen Viron historiakuvasta hahmottuu Kari Aleniuksen artikkelissa kolme politisoitunutta tulkintaa, jotka heijastavat maan kolmen valtalehden intressejä. Viron itsenäistymistä 10, 20 ja 30 vuotta tapahtuman jälkeen käsitellessä mediatekstejä tulkiten Alenius toteaa, että *Postimees* näki Viron kehityksen pelkästään myönteisenä, koska se ylipäänsä kannatti markkinaliberaalia politiikkaa. *Eesti Päevaleht* ja *Õhtuleht* sen sijaan nostivat esiin ristiriidan: itsenäistymiseen johtanut kansallinen yhtenäisyys oli rapautunut, eivätkä suuret toiveet olleet toteutuneet vaan osa kansasta koki elämänlaatunsa heikentyneen. 30 vuotta itsenäistymisen jälkeen lehdissä katsottiin, ettei Viro ollut enää ”keskeneräinen”, vaan suvereeni, vakaa demokratia ja oikeusvaltio. Itsenäistymistä muisteltiin *Postimeehessä* ilman poliittisia kannanottoja, nostalgisoiden ja jopa huumorilla, kun taas *Eesti Päevaleht* muistutti yhteiskunnallisen tasa-arvon heikkoudesta ja *Õhtuleht* kritisoi vallanpitäjiä välinpitämättömyydestä.

Kansallisten muistamisen kulttuurien lisäksi teemanumerossa tarkastellaan myös ylikansallisen muistamisen kulttuurin rakentamista. Antero Holmila analysoi Jan Assmannin kulttuurisen muistin teoriaa soveltaen, miten ja miksi holokaustista tehtiin EU:ssa muistipolitiikan keskeinen elementti 1990-luvulta alkaen ja miten itälaajentuminen johti vuonna 2006 myös stalinismin pakkosiirtojen ja teloitusten lisäämiseen tähän ylikansalliseen muistipolitiikkaan. Euroopan Parlamentin pöytäkirjat ja ohjelmadokumentit kertovat EU:n arvo- ja normimaailmasta ja kiinnostuksesta ylikansalliseen omakuvaan. Ukrainan tilanne tuottanee Holmilan mukaan jälleen uudenlaisen muistisiirtymän.

Ville Kivimäki ja Tuomas Tepora esittävät artikkelissaan teoreettisen mallin, jonka avulla voi avata historian käytön, kollektiivisen muistamisen ja sotiin liittyvän väkivallan yhteyttä. Samalla he huomauttavat ilmaisun *historian käyttö* kapeudesta: se soveltuu kuvaamaan eritoten autoritääristen toimijoiden tapaa hyödyntää historiaa kontrollivälineenä. Avoimissa yhteiskunnissa menneisyyden hyödyntäminen on vähemmän välineellistä, monisyisempää ja myös ristiriitaisempaa. Pohtiessaan sitä, miksi sodat ja väkivalta – Suomessa esimerkiksi vuoden 1918 sisällissota – ovat keskeisiä kansallisten identiteettien rakentamisessa, kirjoittajat käyttävät Assmannin kulttuurisen muistin käsitettä mutta erottavat sen muistin politiikasta ja historiapolitiikasta. Kollektiiviseen muistiin painuneita sotien tuottamia ”murtumia” analysoidaan artikkelissa ”valittujen traumojen” ja ”kulttuurisen trauman” käsitteiden

avulla. Kollektiiviset traumat voivat toimia kulttuurisena resurssina, joiden avulla haastetaan vallitsevaa muistin politiikkaa.

Venäjän hyökkäys Ukrainaan helmikuussa 2022 teki Euroopasta sodan näyttämön, ja samalla se nostatti eri maissa pintaan toisen maailmansodan ja myös myöhempien konfliktien muistoja. Pia Olsson analysoi artikkelissaan sitä, millaisia historiatulkintoja suomalaiset ovat hyödyntäneet yrittäessään ymmärtää sota Ukrainassa. Hän lukee Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran keruuaineistosta affektiivisia kuvioita, joiden avulla kirjoittajat muodostavat henkilökohtaisia ja yhteiskunnallisia merkityksiä. Muisti-ideologian käsitettä soveltaen Olsson toteaa, että sota Ukrainassa on moninaistanut suomalaisten toisen maailmansodan ajan muistamisen kulttuuria. Sitä on pitkään leimannut selviytymisen eetos, mutta Ukrainan tilanne nosti pintaan katkeruuden, pelon ja vihan tunteita Venäjää kohtaan.

Etnisyyden ja toiseuden muistijalkia käsittelee Ainur Elmgren, joka ”sarjakuvittaa” 1890-luvulla suomalaisessa sanomalehdessä ilmestyneen tuntemattoman nimimerkin, Saima Grönstrandin, kirjoittaman novellin *Muisto*. Novellissa suomalainen tyttö rakastuu nuoreen tataarikaupustelijaan, joka on kuvattu tekstissä etnografisen tarkasti. Vuosia myöhemmin ikäneito muistelee nostalgisesti nuoruutensa ihastusta. Sarjakuvassa nousee vahvana näkyviin etnisyyden ja sukupuolinormien ristiriita. Siitä, mikä ei toteutunut, ovat jäljellä yksityiset muistot.

Sukupuolen ja muistamisen yhteyttä käsittelee myös Sirpa Aallon ja Timo Ylimaunun essee, jossa he jäljittävät naisille omistettuja muistomerkkejä Suomessa. He kysyvät, mitä naisten on tehtävä saadakseen muistomerkin. Ne harvat naiset, joita on arvostettu patsain, muistolaatoin ja postimerkein, ovat kirjailijoita, taiteilijoita tai joissakin tapauksissa poliitikkoja. Muistamisen ja unohtamisen kohteet muuttuvat ajassa, mutta muistomerkein kerrotaan siitä, mikä on kunakin aikana kollektiivisen muistamisen arvoista.

Sukupuolitettua historiaa on hyödynnetty myös suomalaisen feministisen liikkeen lähihistoriassa 1970- ja 1980-luvulla, kuten Heidi Kurvisen näkökulmateksti liikkeen tunnekylläisestä viestinnästä osoittaa. Feministiset naisyhteisöt hakivat menneisyydestä, esihistorian matriarkaateista 1900-luvun naisaktivisteihin saakka, esikuvia ja yhteenkuuluvuutta. Niiden avulla vastattiin myös feminismiin kohdistuneeseen torjuntaan ja vähättelyyn. Kurvinen nostaa esiin myös 1970-luvun uuden naisliikkeen ja akateemisen naishistoriantutkimuksen yhteistä historiaa, vaikka ne on tavattu nähdä erillisinä. Taisteleva tutkimus ei kotiutunut naishistoriantutkimukseen Suomes-

sa, mutta tutkijat ovat Kurvisen mukaan aktiivisesti haastaneet historiantutkimuksen perinteitä ja tiedontuottamisen tapoja. Tutkimusaiheet löytyvät tutkijoiden omasta ajasta, joten historiantutkimuksessa käsitellään nykyään muun muassa sukupuolten moninaisuutta ja rodullistettujen näkökulmia.

Britanniassa kiivasta julkista keskustelua ovat herättäneet imperiumin historia ja sen erilaiset muistamisen muodot, joita Markku Hokkanen katsouksessaan avaa. Varsinkin siirtomaavallan ja orjuuden historia on viimeisen vuosikymmenen aikana ollut latautunut keskustelukenttä, vaikka molempia aihepiirejä on akateemisessa tutkimuksessa käsitelty monipuolisesti jo pitkään. Kun aiheet nousivat suuren yleisön tietoisuuteen, myös niiden tutkimukseen alkoi kohdistua yhteiskunnallisia paineita. Hokkasen katsaus käsittelee sekä näitä mediassa ja tutkimuksessa esillä olleita kiistoja että 2000-luvulla julkaistuja tutkimuksia ja yleistajuisempia esityksiä.

Kuten Kati Parppei omassa esseessään osoittaa, Venäjällä puolestaan julkinen keskustelu muistamisen arvoisesta menneisyydestä ei ole moniäänistä ja vapaata, vaan valtiollisen historiamonopolin nimissä on viimeistään vuodesta 2009 lähtien yhtenäistetty koulujen oppikirjoja ja muovattu historiakaanonia. Nuoremman sukupolven historiatietoisuus rakentuu valtion tiukassa ohjauksessa. Lisäksi eri kaupunkeihin on 2010-luvulla pystytetty multimedianaäyttelyitä ”Venäjä, minun historiani” toistamaan sanomaa Venäjästä lännen vastavoimana. Myös näiden kohderyhmänä ovat erityisesti nuoret. Venäjän sotahistoriallinen seura puolestaan on käynnistänyt muistomerkkihankkeita ”isänmaan sankareiden” ja patriotismin vahvistamiseksi. Parppein mukaan kaikki, mikä ei ole linjassa yhtenäisen historian esityksen kanssa, leimautuu Venäjällä vääristelyksi. Yksiäänisellä historiakaanonilla saadaan aikaan kollektiivinen amnesia.

Heini Hakosalo, Seija Jalagin, Marianne Junila & Ville Kivimäki

Kirjallisuus

Ahonen, Sirkka. *Suomalaisuuden monet myytit. Kansallinen katse historian kirjoissa.*

Helsinki: Gaudeamus, 2017.

Tervonen, Miika. "Historiankirjoitus ja myytti yhden kulttuurin Suomesta." Teoksessa *Kotiseutu ja kansakunta: miten suomalaista historiaa on rakennettu*, toimittaneet Pirjo Markkola, Hanna Snellman & Ann-Catrin Östman, 137–162. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2014.

Tiina Kinnusen julkaisut

- Kinnunen, Tiina, ja Matti Salo. *Introduction to economy – internationalisation*. Dokumenttielokuva. Erasmus+ Europe for Citizens, 2023.
www.youtube.com/@urbanspacesproject
- Junila, Marianne, ja Tiina Kinnunen. "Patriotism and austerity: Finnish children and youth in World War Two." Teoksessa *Women, Children, and the Collective Face of Conflict in Europe, 1900–1950*, toimittaneet Nupur Chaudhuri ja Sandra Trudgen Dawson, 195–211. Wilmington: Vernon Press, 2023.
- Kinnunen, Tiina. "Progress, nation and great women in constructing the idea of feminist internationalism." Teoksessa *Nationalism and Internationalism Intertwined: A European History of Concepts beyond the Nation State*, toimittaneet Pasi Ihalainen ja Antero Holmila, 112–128. European Conceptual History 7. New York: Berghahn Books, 2022.
- Kinnunen, Tiina. "Om jag finge tala på svenska: Alexandra Gripenberg ja eletty suomenmielisyys." Teoksessa *Humanisten med många roller. En festskrift till Paula Rossi på hennes 60-årsdag*, toimittaneet Kirsi Lepistö, Riitta Kosunen & Elisa Risto, 113–135. *Studia humaniora ouluensia* 18. Oulun yliopisto, 2022.
<http://urn.fi/urn:isbn:9789526233642>
- Ihalainen, Pasi, ja Tiina Kinnunen. "A model country or a peripheral anomaly? Finnish women's suffrage and female members of parliament in transnational debates, 1906–1919." Teoksessa „*Vorhang auf!*“ *Frauen in Parlament und Politik. Beiträge zur Geschichte des Parlamentarismus und der politischen Parteien*, toimittaneet Tobias Kaiser ja Andreas Schulz, 55–72. Düsseldorf: Droste, 2022.
- Kinnunen, Tiina. "Alexandra Gripenberg and lost faith in national belonging." Teoksessa *Nineteenth-century nationalism and emotions in the Baltic sea region: The production of loss*, toimittaneet Anna Bohlin, Tiina Kinnunen & Heidi Grönstrand, 344–369. *National Cultivation of Culture* 25. Leiden: Brill, 2021.
https://doi.org/10.1163/9789004467323_015
- Bohlin, Anna, Tiina Kinnunen & Heidi Grönstrand (toim.) *Nineteenth-century nationalism and emotions in the Baltic Sea region: The production of loss*. *National Cultivation of Culture* 25. Leiden: Brill, 2021.
- Bohlin, Anna, Heidi Grönstrand & Tiina Kinnunen. "Introduction: The production of loss." Teoksessa *Nineteenth-century nationalism and emotions in the Baltic Sea region: The production of loss*, toimittaneet Anna Bohlin, Tiina Kinnunen & Heidi Grönstrand, 1–22. *National Cultivation of Culture* 25. Leiden: Brill, 2021.
- Kinnunen, Tiina. "The exemplary Minna Canth as 'the brave defender of all those who had been oppressed and hurt': Practices and politics of feminist commemoration in Finland, 1900 to 1944." *Faravid* 52 (2021): 69–88.
<https://faravid.journal.fi/article/view/112685>
- Kinnunen, Tiina. "Controversies about love and marriage: The reception of Ellen Key's ideas among German-speaking feminists." Teoksessa *Collective motherliness in*

- Europe (1890–1939): The reception and reformulation of Ellen Key's ideas on motherhood and female sexuality*, toimittaneet Ulla Åkerström ja Elena Lindholm, 61–81. Frankfurt: Peter Lang, 2020. <https://doi.org/10.3726/b17731>
- Kinnunen, Tiina. "Ella Kivikoski – tutkija sodassa." Teoksessa *Tiedenainen peilissä. Arkeologian professori Ella Kivikosken elämä ja tutkimuskentät*, toimittaneet Minna Silver ja Pirjo Uino, 127–146. Bibliotheca sigillumiana 9. Sigillum, 2020. <https://www.sigillum.fi/tuote/tiedenainen-peilissa-arkeologian-professori-ella-kivikosken-elama-ja-tutkimuskentat/>
- Kinnunen, Tiina. "Ellen Key and Rudolf Kjellén on war, peace, and the future of post-First World War Europe." *Scandinavian Journal of History* 44, no. 2 (2019): 150–168. <https://doi.org/10.1080/03468755.2018.1530137>
- Kinnunen, Tiina. "Minna Canth Suomalaisen Naisliiton muistokulttuurissa 1900-luvun alusta vuoteen 1944." Teoksessa *Toinen jalka haudassa. Juhlakirja Juhani Kostetille*, toimittaneet Sanna Lipkin, Titta Kallio-Seppä, Annemari Tranberg & Tiina Väre, 143–149. Oulu: Oulun yliopisto, 2019.
- Kinnunen, Tiina. "Naishistorian biografisia ja eettisiä avauksia." *Historiallinen Aikakauskirja* 117, no. 1 (2019): 84–88.
- Ihalainen, Pasi, ja Tiina Kinnunen. "Reform and revolution in Scandinavia, 1917-1919: Entangled histories and visions of the future." *Scandinavian Journal of History* 44, no. 2 (2019): 143–149. <https://doi.org/10.1080/03468755.2018.1511469>
- Sulkunen, Irma, ja Tiina Kinnunen. "Suomen Historiallinen Seura historioitsijayhteisönä: jäsenistö ja toimintakulttuuri." Teoksessa *Tiede ja yhteiskunta. Suomen Historiallinen Seura ja historiantutkimus 1800-luvulta 2010-luvulle*, toimittanut Petri Karonen, 45–157. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 1449. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2019.
- Kinnunen, Tiina. "Feminist biography in Finland and Sweden around 1900: Creation of bonds of administration and gratitude." Teoksessa *Erinnern, vergessen, umdeuten? Europäische Frauenbewegungen im 19. und 20. Jahrhundert*, toimittaneet Angelika Schaser, Sylvia Schraut & Petra Steymans-Kurz, 312–337. Frankfurt am Main: Campus Verlag, 2019.
- Kinnunen, Tiina, ja Ville Kivimäki (toim.) *Historiallinen Aikakauskirja* 116, no. 4 (2018). Uuden sotahistorian teemanumero.
- Kinnunen, Tiina, ja Irma Sulkunen. "Historian tutkijat oman historiansa äärellä. Naisnäkökulma ja metodiset haasteet." Teoksessa *Ruukki, raja ja rahvas. Oikeutta 60-vuotiaalle Kimmo Katajalalle*, toimittaneet Ismo Björn, Antti Härkönen, Jenni Merovuo & Riikka Myllys, 84–100. Joensuu: Pohjois-Karjalan Historiallinen yhdistys, 2018.
- Turtola, Martti, Aki-Mauri Huhtinen, Tiina Kinnunen, Juha Mälkki, Ilkka Tapio Seppinen & Joni Strandberg (toim.) *Kotirintama*. Helsinki: WSOY, 2018.
- Kinnunen, Tiina. "Naiset, kansakunta ja moraali sota-ajan Suomessa." Teoksessa *Kotirintama*, toimittaneet Martti Turtola et al., 26–31. Helsinki: WSOY, 2018.
- Kinnunen, Tiina. "Nauru sodassa." Teoksessa *Kotirintama*, toimittaneet Martti Turtola et al., 132–146. Helsinki: WSOY, 2018.

- Kinnunen, Tiina. "Naisetko vain aputyöläisiä? Naisliikkeen lehdistön välittämä kuva vuosien 1939–1944 tasa-arvopyrkimyksistä." *Sukupuolentutkimus* 31, no. 3 (2018): 5–18.
- Nyysönen, Jukka, Pigga Keskitalo & Tiina Kinnunen. "Sápmi100? Saamelaishistorian vastanarratiiveja Suomi100-tapahtumassa Sajoksessa." *Ennen ja Nyt: Historian Tietosanomat* 2 (2018): 1–12.
<http://www.ennenjanyt.net/2018/09/sapmi100-saamelaishistorian-vastanarratiiveja-suomi100-tapahtumassa-sajoksessa/>
- Kinnunen, Tiina. "Sisällissodan muistokulttuuri kylmän sodan jälkeen. Uusvanhoja ja uusia tulkintoja." Teoksessa *Rikki revitty maa. Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö*, toimittaneet Tuomas Tepora ja Aapo Roselius, 335–357. Helsinki: Gaudeamus, 2018.
- Kinnunen, Tiina, ja Ville Kivimäki. "Sota sosiaalisena ja kulttuurisena ilmiönä. Toinen maailmansota ja uusi sotahistoria suomalaisissa väitöstutkimuksissa." *Historiallinen Aikakauskirja* 116, no. 4 (2018): 373–383.
- Kinnunen, Tiina. "Fallen angels, fallen nation? Representation of patriotic women and images of a nation in Finland's post-war memory." Teoksessa *Continued Violence and troublesome pasts: Post-war Europe between the victors after the Second World War*, toimittaneet Ville Kivimäki ja Petri Karonen, 109–131. Studia Fennica Historica 22. Helsinki: SKS, 2017. <http://dx.doi.org/10.21435/sfh.22>
- Kinnunen, Tiina, ja Marianne Junila. "Shaping memories: Shifting images of the Winter War in the Finnish post-war memory culture." Teoksessa *Time and Culture/Temps et Culture*, toimittaneet Ecaterina Lung, Étienne Bourdon, Christopher Heath, Laurence Shee & Cecile Valleé, 181–192. Bucuresti, Editura Universtatii din Bucuresti, 2017.
- Kinnunen, Tiina. "The many layers of the war remembrance in Finland: The memory production of the 1918 Civil War and the Second World War in the post-Cold War period." Teoksessa *Finland Suomi 100: Language, culture, history*, toimittaneet Ulla Tuomarla, Iwona Piechnik & Bernadett Biró, 391–407. Helsinki: University of Helsinki, 2017. <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/48961>
- Halldórsdóttir, Erla Hulda, Tiina Kinnunen, Maarit Leskelä-Kärki & Birgitte Possing (toim.) *Biography, Gender and History: Nordic Perspectives*. Cultural history – Kulttuurihistoria 14. Turku: Turun yliopisto, 2016.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-6678-3>
- Halldórsdóttir, Erla Hulda, Tiina Kinnunen, Maarit Leskelä-Kärki & Birgitte Possing. "Doing biography." Teoksessa *Biography, Gender and History: Nordic Perspectives*, toimittaneet Erla Hulda Halldórsdóttir, Tiina Kinnunen, Maarit Leskelä-Kärki & Birgitte Possing, 7–34. Cultural history – Kulttuurihistoria 14. Turku: Turun yliopisto, 2016. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-6678-3>
- Kinnunen, Tiina. "Fighting Sisters: A comparative biography of Ellen Key (1849–1926) and Alexandra Gripenberg (1857–1913) in the contested field of European feminisms." Teoksessa *Biography, Gender and History: Nordic Perspectives*, toimittaneet Erla Hulda Halldórsdóttir, Tiina Kinnunen, Maarit Leskelä-Kärki & Birgitte Possing, 143–164. Cultural history – Kulttuurihistoria 14. Turku: Turun yliopisto, 2016.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-6678-3>

- Kinnunen, Tiina, Maarit Leskelä-Kärki, Erla Hulda Halldórsdóttir & Birgitte Possing, "Afterword: Future challenges." Teoksessa *Biography, Gender and History: Nordic Perspectives*, toimittaneet Erla Hulda Halldórsdóttir, Tiina Kinnunen, Maarit Leskelä-Kärki & Birgitte Possing, 251–263. Cultural history – Kulttuurihistoria 14. Turku: Turun yliopisto, 2016. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-6678-3>
- Ribberink, Anneke, Tiina Kinnunen, Kirsti Niskanen & Angelika Schaser. "Introduction: Gender and Politics in Auto/Biographies." *European Journal of Life Writing* 5 (2016): 1–8. <http://dx.doi.org/10.5463/ejlw.5.205>
- Kinnunen, Tiina. "The national and international in making a feminist: The case of Alexandra Gripenberg." *Women's History Review* 25, no. 4 (2016): 652–670. <http://doi.org/10.1080/09612025.2015.1114327>
- Hakosalo, Heini, Seija Jalagin & Tiina Kinnunen (toim.) *Lisää tällaista! Marianne Junilan juhlakirja*. Scripta Historica 37. Oulu: Oulun Historiaseura, 2015.
- Kinnunen, Tiina. "Alexandra vai Aleksandra Gripenberg? Nimivariaatio johtolankana identiteettiristiriidan tutkimisessa." Teoksessa *Lisää tällaista! Marianne Junilan juhlakirja*, toimittaneet Heini Hakosalo, Seija Jalagin & Tiina Kinnunen, 121–128. Scripta Historica 37. Oulu: Oulun Historiaseura, 2015.
- Kinnunen, Tiina. "Saara Tuomaala-Sarpong (1964–2015) in memoriam." *Historiallinen Aikakauskirja* 113, no. 4 (2015): 474.
- Kinnunen, Tiina. "Aina ajankohtainen Sara Wacklin" (yläkerta), *Kaleva* 25.07.2015.
- Kinnunen, Tiina. "Alexandra Gripenberg's feminist christianity." Teoksessa *Finnish women making religion: Between ancestors and angels*, toimittaneet Terhi Utraiainen ja Päivi Salmesvuori, 61–79. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014.
- Kinnunen, Tiina. "Taistelevat sisaret. Kaksoiselämäkerta Ellen Keystä ja Alexandra Gripenbergistä eurooppalaisina feministeinä." Teoksessa *Historiallinen elämä. Biografia ja historiantutkimus*, toimittaneet Heini Hakosalo, Seija Jalagin, Marianne Junila & Heidi Kurvinen, 205–222. Historiallinen arkisto 141. Helsinki: SKS, 2014.
- Kinnunen, Tiina. "The post-cold war memory culture of the civil war: Old-new patterns and new approaches." Teoksessa *The Finnish Civil War 1918*, toimittaneet Tuomas Tepora ja Aapo Roselius. History of Warfare 101, 401–439. Leiden: Brill, 2014.
- Kinnunen, Tiina. "Valmiina tai veloitettuina. Naiset sota-ajan töissä." Teoksessa *Elämää sotavuosien Turussa 1939–1945*, toimittaneet Pertti Grönholm, Pirkko Kanervo, Olli Kleemola & Antti Nyqvist, 211–215. Turun historiallinen arkisto 64. Turku: Turun Historiallinen Yhdistys, 2014.
- Kinnunen, Tiina. "Villiintyneet turkulaisnaiset ja kansakunnan moraali." Teoksessa *Elämää sotavuosien Turussa 1939–1945*, toimittaneet Pertti Grönholm, Pirkko Kanervo, Olli Kleemola & Antti Nyqvist, 131–134. Turun historiallinen arkisto 64. Turku: Turun Historiallinen Yhdistys, 2014.
- Jalava, Marja, Tiina Kinnunen & Irma Sulkunen (toim.) *Kirjoitettu kansakunta. Sukupuoli, uskonto ja kansallinen historia 1900-luvun alkupuolen suomalaisessa tietokirjallisuudessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2013.
- Jalava, Marja, Tiina Kinnunen & Irma Sulkunen. "Kansallinen historiakulttuuri. Näkökulmia yksinäisyyden purkamiseen" (johdanto). Teoksessa *Kirjoitettu kansakunta*.

- Sukupuoli, uskonto ja kansallinen historia 1900-luvun alkupuolen suomalaisessa tietokirjallisuudessa*, toimittaneet Marja Jalava, Tiina Kinnunen & Irma Sulkunen, 7–27. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2013.
- Kinnunen, Tiina. "Historia 'herätyksenä naisasian suurempaan harrastukseen'. Alexandra Gripenberg Suomen naisten menneisyyden tulkkina." Teoksessa *Kirjoitettu kansakunta. Sukupuoli, uskonto ja kansallinen historia 1900-luvun alkupuolen suomalaisessa tietokirjallisuudessa*, toimittaneet Marja Jalava, Tiina Kinnunen & Irma Sulkunen, 189–227. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2013.
- Kinnunen, Tiina, ja Ville Kivimäki (toim.) *Finland in World War II: History, memory, interpretations*. History of Warfare 69. Leiden: Brill, 2012.
- Kinnunen, Tiina, ja Markku Jokisipilä. "Shifting images of 'our wars': Finnish Memory Culture of World War II." Teoksessa *Finland in World War II: History, memory, interpretations*, toimittaneet Tiina Kinnunen ja Ville Kivimäki, 433–482. History of Warfare 69. Leiden: Brill, 2012. https://doi.org/10.1163/9789004214330_012
- Kinnunen, Tiina. "'Mainioita naisia'. Pienoiselämäkerrat autonomian ajan historiapolitiikassa." *Historiallinen Aikakauskirja* 110, no. 4 (2012): 390–400.
- Kinnunen, Tiina. "Vahva suomalainen nainen – historialliset myytit ja niiden merkitys." *Faravid* 36, no. 1 (2012): 253–267.
http://pro.tsv.fi/pshy/julkaisut/Faravid_artikkelit/Faravid_36/Kinnunen/index.html
- Tuusulan Syvärannan Lottamuseon perusnäyttelyn käsikirjoitus, avattu toukokuussa 2012 Tuusulassa.
- Kinnunen, Tiina. "Thought-Provoking Reflections on History-in-Society." Arvio teoksesta Jorma Kalela, *Making History: The Historian and Uses of the Past* (2012). *Ethnologica Fennica* 39, no. 1 (2012): 126–128.
- Kinnunen, Tiina. "Debating individualism and altruism: Gertrud Briumer, Ellen Key and the ethical foundations of modern life." *Women's History Review* 20, no. 4 (2011): 497–507.
- Kinnunen, Tiina. "Fredrika Bremers Töchter. Finnisch-schwedische feministische Gemeinschaft." *Ariadne. Forum für Frauen- und Geschlechtergeschichte* 60 (2011): 18–26.
- Kinnunen, Tiina. "Ellen Key. Ihailtu ja kiistelty eurooppalainen feministi" (2011), *Sukupuolentutkimus. Klassikkogalleria*.
<https://blogs.helsinki.fi/klassikkogalleria/2021/07/08/ellen-key-1849-1926/>
- Kinnunen, Tiina. Arvio teoksesta Henrik Meinander, *Suomi 1944* (2009). *Historiallinen Aikakauskirja* 108, no. 1 (2010).
- Kinnunen, Tiina. "Lottakuva muutokset sotienjälkeisessä Suomessa." Teoksessa *Lotat. Suomen naisten suuri tarina*, toimittaneet Pirjo Tuominen et al., 371–384. Helsinki: Tammi, 2010.
- Kinnunen, Tiina et al. (toim.) *Sodassa koettua IV*. Helsinki: WSOY, 2009.
- Kaarninen, Mervi, ja Tiina Kinnunen. "Naisvaikuttajien sota." Teoksessa *Sodassa koettua IV*, toimittaneet Tiina Kinnunen et al., 9–22. Helsinki: WSOY, 2009.

- Kinnunen, Tiina. "History as an Argument: Ellen Key and Alexandra Gripenberg as Historical Writers." Teoksessa *Gendering Historiography: Beyond National Canons*, toimittaneet Angelika Epple ja Angelika Schaser, 181–207. Frankfurt am Main: Campus, 2009.
- Kinnunen, Tiina. "Finnische Kriegserinnerung." Teoksessa *Kriegserfahrung und nationale Identität in Europa. Erinnerung, Säuberungsprozesse und nationales Gedächtnis*, toimittanut Kerstin von Lingen, 343–362. Paderborn und München: Ferdinand Schöningh, 2009.
- Kinnunen, Tiina. "'Werde, die du bist'. Feminismus und weibliches Lebensgefühl Anfang des 20. Jahrhunderts." *Themenportal europäische Geschichte*, osoitteessa <http://www.europa.clio-online.de/2009/Article=413>
- Kinnunen, Tiina. "Gender and Politics: Patriotic Women in the Finnish Public Memory, post 1944." Teoksessa *The Gender of Memory: Cultures of Remembrance in Nineteenth- and Twentieth-Century Europe*, toimittaneet Sylvia Paletschek ja Sylvia Schraut, 181–203. Frankfurt am Main: Campus, 2008.
- Kinnunen, Tiina. "Die 'Lotta' als Verkörperung der Nation. Transformationen des nationalen Selbstbildes in der finnischen Nachkriegszeit." Teoksessa *Finnland und Deutschland. Studien zur Geschichte im 19. und 20. Jahrhundert*, toimittaneet Bernd Wegner, Oliver von Wrochem & Daniel Schümmer, 139–151. Hamburg: Verlag Dr. Kovac, 2008.
- Kinnunen, Tiina et al. (toim.) *Sodassa koettua III*. Helsinki: WSOY, 2008.
- Kinnunen, Tiina. "Nainen, kansakunta ja moraali sota-ajan Suomessa." Teoksessa *Sodassa koettua III*, Tiina Kinnunen et al., 26–27. Helsinki: WSOY, 2008.
- Kinnunen, Tiina. "Nauru sodassa." Teoksessa *Sodassa koettua III*, toimittaneet Tiina Kinnunen et al., 132–133. Helsinki: WSOY, 2008.
- Kinnunen, Tiina. "Tutkijan eettiset valinnat." *Suomen Historiallisen Seuran jäsenlehti* 1–2/2008: 8–15.
- Kinnunen, Tiina. Arvio teoksesta Kirsi Tuohela, *Huhtikuun tekstit. Kolmen naisen koettu ja kirjoitettu melankolia 1870–1900* (2008). *Historiallinen Aikakauskirja* 106, no. 3 (2008): 329–331.
- Kinnunen, Tiina. "Frauen und Vaterland. Die finnische Lotta Svärd". Näyttelykäsikirjoitus. Berliini: Suomen Saksan-instituutti, 2007–2008.
- Kinnunen, Tiina. *Kiitetyt ja parjatut. Lotat sotien jälkeen*. Helsinki: Otava, 2006.
- Kinnunen, Tiina, ja Ville Kivimäki (toim.) *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*. Jyväskylä: Minerva, 2006.
- Kinnunen, Tiina, ja Ville Kivimäki. "Johdatus koettuun sotaan" (johdanto). Teoksessa *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*, toimittaneet Tiina Kinnunen ja Ville Kivimäki, 9–18. Jyväskylä: Minerva, 2006.
- Kinnunen, Tiina. "'Muista menneitten sukupolvien työ'. Lupaus-elokuva lottahistorian kuvauksena." Teoksessa *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*, toimittaneet Tiina Kinnunen ja Ville Kivimäki, 213–328. Jyväskylä: Minerva, 2006.
- Kinnunen, Tiina. "Images of Patriotic Women and Contested Concepts of Patriotism, post 1944 Finland." *Women's History Magazine* 52 (2006): 8–14.

- Kinnunen, Tiina. "Jälkisanat." Teoksessa *Kenttäharmaita naisia*, toimittanut Irja Virtanen. Helsinki: Tammi, 2006.
- Katainen, Elina, Tiina Kinnunen, Eva Packalén & Saara Tuomaala (toim.) *Oma pöytä. Naiset historiankirjoittajina Suomessa*. Historiallisia Tutkimuksia 221. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2005.
- Katainen, Elina, Tiina Kinnunen, Eva Packalén & Saara Tuomaala. "Naiset historiankirjoittajina. Akateeminen marginaali ja uuden tiedon tuottaminen" (johdanto). Teoksessa *Oma pöytä. Naiset historiankirjoittajina Suomessa*, toimittaneet Elina Katainen, Tiina Kinnunen, Eva Packalén & Saara Tuomaala, 11–49. Historiallisia Tutkimuksia 221. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2005.
- Kinnunen, Tiina. "Kotitalouden ja kotiteollisuuden historian tutkija ja järjestöaktiivi Katri Laine." Teoksessa *Oma pöytä. Naiset historiankirjoittajina Suomessa*, toimittaneet Elina Katainen, Tiina Kinnunen, Eva Packalén & Saara Tuomaala, 241–249. Historiallisia Tutkimuksia 221. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2005.
- Kinnunen, Tiina. "Lottatutkijan valinnat." *Lähde. Historiatieteellinen aikakauskirja* 1/2005.
- Kaarninen, Mervi, ja Tiina Kinnunen. "Hardly any women at all: Finnish historiography revisited." *Storia della Storiografia* 46 (2004): 152–110.
- Kinnunen, Tiina. Arvio teoksesta Eva Helen Ulvros, *Sophie Elkan. Hennes liv och vänskapen med Selma Lagerlöf* (2001). *Naistutkimus – Kvinnoforskning* 3/2004.
- Kinnunen, Tiina. "Kvinnan söker sin väg. Om kvinnliga identitet, litteratur och kvinnliga förebilder vid förra sekelskiftet." Teoksessa *Erobring og overskridelse. De nye kvinnene inntar verden 1870–1940*, toimittaneet Tone Hellesund ja Inger Marie Okkenhaug, 83–101. Oslo: Unipubforlag, 2003.
- Kinnunen, Tiina. "Nainen ja kunnia." *Ostiensis* 2/2003.
- Kinnunen, Tiina. "Sinä teet minusta rikkaan ja kauniin! Valta naisten välisissä tunnesiteissä." Teoksessa *Meillä Euroopassa. Juhlakirja Päivi Setälälle 20.1.2003*, toimittaneet Laura Kolbe ja Liisa Suvikumpu, 334–342. Helsinki: Otava, 2003.
- Kinnunen, Tiina. Arvio teoksesta Solveig Bergman, *The Politics of Feminism. Autonomous Feminist Movements in Finland and West Germany from the 1960's to the 1980's* (2002). *Naistutkimus – Kvinnoforskning* 2/2003.
- Kinnunen, Tiina. "Pikkukaupungin kosmopoliitit." Teoksessa *Naisten kaupunki*, toimittanut Marja Kokko, 44–59. Jyväskylä: Atena, 2002.
- Kinnunen, Tiina. "Lottien sota 1939–1944." Teoksessa *Itsenäisyyden puolustajat. Kotirintamalla*, toimittaneet Lauri Haataja ja Tapio Bergholm, 246–255. Porvoo: Weilin+Göös 2002.
- Kinnunen, Tiina. "Kun lottaharmaata häväistiin! Näkökulmia Sissiluutnantti-debattiin." *Historiallinen Aikakauskirja* 99, no. 1 (2001): 34–42.
- Kinnunen, Tiina. Arvio teoksesta Karen Offen, *European Feminisms 1700-1950* (2000). *Naistutkimus/Kvinnoforskning* 14, no. 4 (2001): 108–109.

- Kinnunen, Tiina. Arvio teoksesta Kai Häggman, *Piispankadulta Bulevardille* (2001). *Historiallinen Aikakauskirja* 99, no. 4 (2001): 442–443
- Kinnunen, Tiina. "Ennakkositoumuksista ymmärtämiseen. Naishistorian ulottuvuudet." Teoksessa *Historioitsijan arki ja tutkimuksen prosessi*, toimittaneet Sari Autio, Sari Katajala-Peltomaa & Ville Vuolanto, 49–62. Tampere: Vastapaino, 2001.
- Kinnunen, Tiina. "Eine der Unseren' und 'Königin im neuen Reiche der Frau'. Die Rezeption Ellen Keys in der Frauenbewegung des deutschen Kaiserreichs. Tampere: Yliopistopaino, 2000.
- Kinnunen, Tiina. "Eine 'große' Mutter und ihre Tochter. Ellen Key und die deutsche Frauenbewegung." Teoksessa *Ellen Keys reformpädagogische Vision. Das Jahrhundert des Kindes und seine Wirkung*, toimittaneet Meike Sophia Baader, Juliane Jacobi & Sabine Andresen, 64–80. Weinheim & Basel: Beltz, 2000.
- Kinnunen, Tiina. Arvio teoksesta Sari Oikarinen, *A Dream of Liberty. Constanze Markiewicz's Vision of Ireland* (1998). *Naistutkimus/Kvinnoforskning* 2/2000: 100–102.
- Kinnunen, Tiina. Arvio teoksesta Christina Klausmann, *Politik und Kultur der Frauenbewegung im Kaiserreich* (1997). *Feministische Studien* 1/2000: 161–163.
- Kinnunen, Tiina. "Aatteita ja tunteita. Ellen Keyn vastaanotto saksalaisessa naisliikkeessä." *Naistutkimustiedote* 4/2000: 5–9.
- Kinnunen, Tiina, Ellen Key & Sissy Frerichs. "Ett exempel på beundrans betydelse i kvinnorörelsens konstituering." Teoksessa *Kön, religion och kvinder i bevaegelse*, toimittanut Anette Warring, 107–123. Roskilde: Institut for Historie og Samfundsforshold, 2000.
- Kinnunen, Tiina. Arvio teoksesta Päivi Lipponen ja Päivi Setälä (toim.) *Suomalainen nainen* (1999). *Yliopisto* 47, no. 16 (1999): 68.
- Kinnunen, Tiina. Arvio teoksista Pia Olsson, *Eteen vapahan valkean Suomen* (1999) & Kaarle Sulamaa, *Lotta Svärd. Uskonto ja isänmaa* (1999). *Yliopisto* 47, no. 18 (1999): 67.
- Kinnunen, Tiina. "Suursodan varjossa." Teoksessa *Perhekirja. Eurooppalaisen perheen historia*, toimittanut Kaari Utrio, 406–418. Helsinki: Tammi, 1998.
- Kinnunen, Tiina. "Fasimin äidit." Teoksessa *Perhekirja. Eurooppalaisen perheen historia*, toimittanut Kaari Utrio, 438–451. Helsinki: Tammi, 1998.
- Kinnunen, Tiina. "Fanikulttuuria vuosisadan vaihteessa?" *Naistutkimustiedote* 4/1997: 6–9.
- Kinnunen, Tiina. Arvio teoksesta Marja Engman, *Det främmande ögat. Alma Söderhjelm i vetenskapen och offentligheten* (1996). *Naistutkimus/Kvinnoforskning* 10, no. 1 (1997): 74–76.
- Kinnunen, Tiina. Arvio teoksesta Maria Lähteenmäki et al. (toim.) *Yksi kamari, kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset* (1997). *Naistutkimus/Kvinnoforskning* 10, no. 2 (1997): 76–79.
- Kinnunen, Tiina, ja Alexandra Ramsay. "Kvinnor och kultur - tysk-nordiska jämförelser." *Historisk Tidskrift för Finland* 82, no. 1 (1997): 122.
- Kinnunen, Tiina, ja Alexandra Ramsay. "Miten olla nainen ja mies Pohjoismaissa ja Saksassa?" *Historiallinen Aikakauskirja* 95, no. 1 (1997): 88–90.

- Kinnunen, Tiina. "Ylistyslaulu naisellisuudelle. Johdatus Ellen Keyn feministiseen teoriaan." *Naistutkimus/Kvinnoforskning* 3/1993: 30–40.
- Kinnunen, Tiina. "Minun valtakunnassani äiti on tärkein kansalainen." Teoksessa *Olavi Paavolainen kolmannen valtakunnan vieraana ja juhlien jälkeen. Esseitä kansallissosialismista*, toimittanut Paula Koskimäki, 265–279. Helsinki: Otava, 1993.
- Kinnunen, Tiina. "Naisellisuus uhattuna? Ellen Key, Hedwig Dohm ja naisemansipatio." Teoksessa *Historian päiviä. Päivi Setälän 50-vuotisjuhlakirja*, toimittanut Matti Klinge, 25–33. Helsinki: Otava, 1993.